

PARAMILITÁRNE SKUPINY V KRAJINÁCH V4

HROZBA ALEBO PRÍLEŽITOSŤ?

PARAMILITÁRNE SKUPINY V KRAJINÁCH V4: HROZBA ALEBO PRÍLEŽITOSŤ?

GLOBSEC, Polus Tower II, Vajnorská 100/B, 831 04 Bratislava, Slovensko

www.globsec.org

GLOBSEC je to nezávislá mimovládna organizácia aktívna v oblasti domácej, medzinárodnej a európskej politiky a bezpečnosti viac ako 20 rokov. Usiluje sa o aktívnu a konštruktívnu angažovanosť Slovenskej republiky v medzinárodných vzťahoch, s dôrazom na spoluprácu vo vybraných regiónoch a problematikách, kde skúsenosti a expertíza stredoeurópskej krajiny môžu priniesť značnú pridanú hodnotu. Prostredníctvom projektov, asociovaných expertov a spolupráce so štátnymi a mimovládnymi inštitúciami a súkromnými subjektmi sa zároveň usiluje o rast mladých profesionálov. Výskumní pracovníci z GLOBSEC Policy Institute publikujú pravidelné analýzy, články a publikácie, ktoré sa zaoberajú aktuálnymi celospoločenskými témami na domácej a zahraničnej scéne.

Autori:

Katarína Klingová, Research Fellow, GLOBSEC Policy Institute

Tomáš Nagy, Research Fellow, GLOBSEC Policy Institute

© GLOBSEC 2017

Táto publikácia bola vydaná s finančnou podporou Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky.

Táto publikácia odráža výhradne stanoviská autorov, GLOBSEC ani Ministerstvo spravodlivosti SR nenesú nijakú zodpovednosť za využitie uvedených informácií na iný účel alebo v iných súvislostiach.

OBSAH

Paramilitárne skupiny v krajinách V4: Hrozba alebo príležitosť?	4
Základná definícia. Čo sú to paramilitárne jednotky?	6
Existuje V4 spolupráca v danej oblasti?	8
Geopolitická hra, širší kontext	10
Hybridné hrozby	11
Ruský vplyv v regióne	12
Sú polovojské jednotky hrozbou alebo príležitosťou?	15
Charakteristické zameranie polovojských extrémistických jednotiek	19
Odporúčania	20
Strategická komunikácia	21
Budovanie kapacít	24

PARAMILITÁRNE SKUPINY V KRAJINÁCH V4: HROZBA ALEBO PRÍLEŽITOSŤ?

GLOBSEC Policy Institute realizoval medzinárodný výskum v oblasti paramilitárnych a extrémistických skupín v krajinách V4. Zozbierané poznatky sú výsledkom medzinárodného seminára expertov, ktorý GLOBSEC Policy Institute zorganizoval 13. novembra 2017 v Bratislave ako aj intenzívnych rozhovorov s predstaviteľmi štátnych inštitúcií a občianskeho sektora. Cieľom tejto publikácie je poskytnúť náčrt základného (medzinárodného) komparatívneho rámca v danej problematike a takisto aj poskytnutie odporúčaní na neutralizáciu elementu hrozby viažucej sa k predmetnému fenoménu a zároveň aj objasnenie príležitostí na zlepšenie momentálneho bezpečnostného prostredia v Slovenskej republike.

Hlavné odporúčania

- 1. Vytvoriť reálne a atraktívne alternatívy pre mladých ľudí so záujmom o bezpečnosť, vojenstvo a ochranu vlasti.** Zriadenie nízko-prahových, ľahko dostupných a otvorených tréningových programov s vojenským zameraním pod záštitou štátu je najlepším spôsobom ako nasmerovať mladých ľudí so záujmom o armádu, zbrane a obranu pozitívnym smerom. Takéto štruktúry by mohli byť základom kvalitných záloh oficiálnych ozbrojených síl, v prípade stavu ohrozenia štátu alebo vojnového stavu.
- 2. Rozšíriť a zintenzívniť využívanie patriotizmu a potreby patriť k skupine na pozitívne ciele.** Vlastenectvo a hrdosť na vlastnú históriu nesmie byť iba doménou extrémistov a nepriateľov súčasnej geopolitickej orientácie Slovenska. Je nevyhnutné, aby ju aktívne využívali aj bezpečnostné zložky na podporu lojality občanov SR k štátnemu zriadeniu a jej jednotlivým inštitúciám. Štát by mal prirodzené patriotické sentimenty občanov transformovať vo svoj prospech a vo zveľaďovanie ozbrojených síl, napríklad prostredníctvom budovania aktívnych rezerv.

- 3. Dôsledne presadzovať monopol štátu na použitie sily a zabrániť snahám o vytváranie paralelných bezpečnostných štruktúr mimo demokratickej kontroly.** Je potrebné využiť všetky zákonné prostriedky na zamedzenie snáh o vytváranie paralelných bezpečnostných štruktúr zo strany paramilitárnych skupín a vyplniť akékoľvek bezpečnostné vákuum, ktoré je zdrojom takýchto snáh.

- 4. Vrátiť základné znalosti brannej výchovy do základných a stredných škôl pomocou priameho kontaktu s príslušníkmi ozbrojených síl a príslušníkov PZ.** Cílené aktivity na základných školách s priamym zapojením príslušníkov bezpečnostných zborov (OS SR, PZ SR, HaZZ) sú najlepším spôsobom ako zvýšiť povedomie a kredit týchto inštitúcií u mladých ľudí a prinavrátiť im úlohu pozitívnych vzorov, ktorú mali v minulosti.

- 5. Jasná, otvorená a jednotná komunikácia o hodnotách a smerovaní Slovenska využívajúca moderné nástroje.** Pri informovaní občanov orgánmi verejnej moci je nevyhnutné, aby vystupovali vo vzájomnej zhode a presadzovali jasnú, čitateľnú a pozitívnu komunikačnú líniu o príslušnosti Slovenska k EU a NATO. Zároveň by mali byť pri informovaní v oveľa väčšej miere aktívne využívať všetky moderné komunikačné nástroje a formáty (sociálne siete, krátke videá, grafický obsah).

ZÁKLADNÁ DEFINÍCIA. ČO SÚ TO PARAMILITÁRNE JEDNOTKY?

Prvým základným poznatkom tejto komparatívnej štúdie je, že v rámci problematiky paramilitárnych skupín, polovojenských jednotiek, **neexistuje jednotne akceptovaná definícia**, ktorá je všeobecne používaná, či už v rámci expertnej komunity alebo štátov Vyšehradského regiónu. Pre potreby nášho výskumu a tejto publikácie sme sa rozhodli vychádzať **z definície Slovníka armádnych a pridružených pojmov Ministerstva obrany Spojených štátov amerických z roku 2017**, ktorý charakterizuje **polovojenské jednotky** ako „*silové zložky alebo skupiny, ktoré nie sú súčasťou oficiálnych armádnych alebo silových zložiek danej krajiny, ale ktoré sa oficiálnym štátnym ozbrojeným silám podobajú svojou organizáciou, technickým vybavením, tréningom, alebo svojou misiou.*“¹

Napriek tomu, že v mnohých prípadoch dochádza k personálnemu prepojeniu medzi konkrétnymi predstaviteľmi paramilitárnych a extrémistických skupín (predovšetkým prípad Maďarska a Slovenskej republiky), metodicky nie je správne definične zrovať oba fenomény z titulu nedostatočného prieniku medzi definičnými rámcami oboch skupín.

Pojem **extrémizmus** definuje *Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015-2019* Ministerstva vnútra SR ako: „*konanie a prejavy vychádzajúce z postojov krajne vyhrotenej, demokratickému systému nepriateľskej ideológie, ktoré či už priamo, alebo v určitom časovom horizonte deštruktívne pôsobia na existujúci demokratický systém a jeho základné atribúty. Druhou charakteristickou črtou extrémizmu a s ním spájaných aktivít je, že útočia na systém základných práv a slobôd garantovaných ústavou a medzinárodnými ľudsko-právnymi dokumentmi, alebo sa snažia svojimi aktivitami uplatňovanie týchto práv sťažiť, či znemožniť.*“

¹ The US Department of Defence, Dictionary of Military and Associated Terms 2017, Paramilitary forces are: „*Forces or groups distinct from the regular armed forces of any country, but resembling them in organization, equipment, training, or mission.*“, august 2017, http://www.dtic.mil/doctrine/new_pubs/dictionary.pdf

Za ďalšie charakteristické znaky extrémizmu sa považuje snaha o obmedzenie, potláčanie, znemožnenie výkonu základných práv a slobôd pre určité skupiny obyvateľstva definované ich pohlavím, národnosťou, rasou, etnikom, farbou pleti, vierovyznaním, jazykom, sexuálnou orientáciou, príslušnosťou k spoločenskej triede, majetkom, ako aj používanie fyzického násillia či hrozba použitia násillia namiereného voči názorovým či politickým oponentom alebo ich majetku. Extrémizmus sa delí na pravicový, ľavicový, náboženský a extrémizmus zameraný na jednu otázku (ekologický, separatizmus a pod.)²

Preto je dôležité dodať, že existencia paramilitárnych zložiek sama o sebe nepredstavuje **žiadnu funkcionálnu anomáliu**, keďže jej prítomnosť je pozorovateľná naprieč historickým vývojom moderných spoločností a štátov. **Problematický charakter nadobúdajú paramilitárne skupiny predovšetkým až špecifickou hodnotovou profiláciou a politickým smerovaním, ktoré má protichodný charakter s oficiálne deklarovanou politikou danej krajiny.** V kontexte vybraných krajín stredoeurópskeho regiónu (oblasti krajín V4: teda Českej republiky, Maďarska, Poľska a Slovenskej republiky) sa predmetná protichodnosť prejavuje v deklarovanej alebo pozorovateľnej tendencii spochybňovania moderných ústavných a ľudsko-právnych princípov a takisto v odmietaní prozápadného smerovania dotknutých krajín (predovšetkým SR a Maďarska). Existencia, rast členských štruktúr a výraznejšia spoločensko-politická angažovanosť týchto skupín preto predstavuje **potenciálne riziko z hľadiska uplatňovania monopolu štátu na použitie silových zložiek na ochranu ústavnoprávneho zriadenia**, ktoré je jedným z definičných prvkov moderného demokratického štátu. V prípade, že paramilitárne skupiny nevykazujú známky nekonformnosti s liberálnodemokratickými ústavnými fundamentami (rovnosť občanov, ochrana základných práv, deľba a kontrola štátnej moci), ich existencia nepredstavuje pre štát ohrozenie, ktoré by sa typologicky mohlo označiť ako existenčné.

² Ministerstvo vnútra SR, *Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015-2019*, 18. marca 2015, <https://www.minv.sk/?VRAX&subor=225999>

EXISTUJE V4 SPOLUPRÁCA V DANEJ OBLASTI?

V rámci V4 krajín možno pozorovať, že v danej oblasti **neexistuje žiadna spolupráca na oficiálnej politickej úrovni**, taktiež neexistuje žiadna dlhodobá alebo systematická spolupráca na vyššej medziodborovej úrovni, ktorá by bola širšej odbornej verejnosti známa. Zatiaľ čo krajiny V4 si v určitých oblastiach vymieňajú informácie, vzájomná **spolupráca v danej problematike je skôr neexistujúca a limitovaná na uplatnenie ad hoc princípu**.

Na strane druhej sú však viditeľné **prepojenia a interakcie medzi členmi extrémistických skupín** naprieč jednotlivými krajinami v širšej strednej Európe. Zatiaľ čo politická spolupráca štátov V4 v danej oblasti je takmer neexistujúca, predstavitelia extrémistických a polovojenských skupín sa stretávajú, zúčastňujú sa medzinárodných zjazdov, vymieňajú si skúsenosti a vzájomne sa podporujú. Toto deklaruje aj **Správa o plnení úloh vyplývajúcich z koncepcie boja proti extrémizmu na roky 2011 – 2014 za rok 2012**.³

“Medzinárodné prepojenie extrémistov predstavuje pre SR bezpečnostnú hrozbu v budúcnosti. Väzby na extrémistov presahujú nielen hranice republiky, ale aj hranice kontinentov. Uvedená hrozba môže prepuknúť kedykoľvek v rôznych formách. Extrémisti využívajú sociálne rozdiely v spoločnosti na organizovanie nepokojov, demonštrácií a rôznych politických protestov. Spolu so zahraničnými partnermi si vymieňajú informácie o úspešnosti vykonaných akcií, policajných zákrokoch a represióch a o najúčinnejších formách oslabenia súčasného politického režimu.”

Napríklad, v roku 2016 sa **Ludová strana naše Slovensko** stala členom európskej politickej strany **Aliancia za mier a slobodu** (APF). Táto strana združuje krajne pravicové nacionalistické strany s pro-ruskou

³ Rokovanie vlády SR, *Správa o plnení úloh vyplývajúcich z koncepcie boja proti extrémizmu na roky 2011 – 2014 za rok 2012*, www.rokovania.sk/File.aspx/Index/Mater-Dokum-159561

orientáciou, napríklad ako Zlatý úsvit z Grécka alebo neonacistickú krajne pravicovú Národne-demokratickú stranu Nemecka.⁴

Ďalším príkladom je nadviazanie kontaktov **Slovenského hnutia obrody** s partnermi v Poľsku, Srbsku, Ruskej federácii a v Českej republike. V rámci kontaktov s Ruskom Slovenské hnutie obrody má podpísané dohody o spolupráci s tromi organizáciami, konkrétne **Národný Sobor Moskva**, pravoslávny vlastenecký klub **Dobrovoľník** a asociácia **Stjag**.⁵

Bezpečnostní experti sa domnievajú, že **predseda Slovenských Brancov**, Peter Svrček, pravidelne cestuje na Balkán za účelom nadviazania kontaktov s **bývalými príslušníkmi Juhoslovanskej ľudovej armády** a pomáha vybudovať podobné polovojenské jednotky v Chorvátsku a Českej republike.⁶ Začiatkom roka 2015 český portál Týden.cz informoval o založení **českej pobočky Slovenských Brancov v Brne**.⁷

Vzájomná podpora a výmena skúseností členov extrémistických a paramilitárnych skupín má aj politický charakter. Z výskumu *Crime-Terror Nexus in the V4* expertov GLOBSEC Policy Institute vyplýva zaujímavý poznatok - systematické a zámerné rozhodnutie predstaviteľov extrémistických skupín nepraktizovať kriminálne aktivity a násilie, zatiaľ čo systematicky pracujú na budovaní svojho imidžu spravodlivých a poctivých občanov. Dôvod tejto zmeny je čisto pragmatický. Kriminálne záznamy napríklad z napadnutia či ublíženia na

⁴ Grigorij Mesežnikov a Radovan Bránik, *Hatred, violence and comprehensive military training: The violent radicalisation and Kremlin connections of Slovak paramilitary, extremist and neo-Nazi groups*, 2017, strana 15, http://www.politicalcapital.hu/pc-admin/source/documents/PC_NED_country_study_SK_20170428.pdf

⁵ Slovenské Hnutie Obrody, *Sekcia Priatelia*, <http://sho.sk/priatelia>

⁶ Grigorij Mesežnikov a Radovan Bránik, *Hatred, violence and comprehensive military training: The violent radicalisation and Kremlin connections of Slovak paramilitary, extremist and neo-Nazi groups*, 2017, strana 20, http://www.politicalcapital.hu/pc-admin/source/documents/PC_NED_country_study_SK_20170428.pdf

⁷ Jan Gebert, *Na válku připraveni! Slovenská "domobrana" chce pobočku v ČR*, Týden.cz, 7. marca 2015, https://www.tyden.cz/rubriky/domaci/na-valku-pripraveni-slovenska-domobrana-chce-pobočku-v-cr_335587.html

zdraví nerobia z členov týchto skupín dôveryhodných politikov, ktorých by obyčajní ľudia volili. **Zjednocujúci trend extrémistických skupín v regióne je preto ich postupná transformácia na politické strany a snaha o budovanie legitimity a rešpektu medzi potencionálnymi voličmi.**

Ďalším relevantným trendom predmetných skupín je **vytváranie paralelných bezpečnostných štruktúr**, ktoré majú za cieľ vytvoriť verejnú percepciu suplovania kompetencií a úloh, ktoré štandardne prislúchajú orgánom vnútornej bezpečnosti – predovšetkým policajnému zboru. Tento trend sa prejavuje predovšetkým pri extrémistických skupinách v Maďarsku a Slovenskej republike – v súvislosti s bezpečnostnými výzvami v otázke segregovaných komunit. Ďalším príkladom tohto trendu sú „**lovci migrantov**“, ktorí patrolovali pohraničné územia v Maďarsku aj v Českej republike.

GEOPOLITICKÁ HRA, ŠIRŠÍ KONTEXT

Vo februári 2013, generál a náčelník generálneho štábu ozbrojených síl Ruskej federácie, Valerij Gerasimov, publikoval článok známy ako **Gerasimova Doktrína**, v ktorom oficiálne predstavil ruské chápanie toho, čo nazývame **hybridná vojna**. Jadrom tejto ruskej doktríny je **systematické spojenie politického a ekonomického vplyvu, kybernetických operácií, výzvedných operácií, mediálneho pôsobenia, hrozby použitia sily do jedného celku**, ktorý je oveľa efektívnejší a menej nákladný ako priame použitie ozbrojených síl. **Cieľom takéhoto pôsobenia nie je vojensky dobyť dané územie, ale dosiahnuť zmenu postojov v populácii, zmeniť geopolitickú orientáciu alebo minimálne ochromiť vôľu konať na obranu vlastného územia a záujmov.** Vojenský konflikt v 21. storočí nie je o tankoch, lietadlách a raketách, ale o informačnom pôsobení, preniknutí do počítačových sietí, psychologických operáciách, mediálnych manipuláciách a ovládnutí rozhodovacích procesov.

HYBRIDNÉ HROZBY

Hybridné hrozby je pojem, ktorý zahŕňa **kombináciu konvenčných a nekonečných, vojenských aj civilných, zjavných aj utajených aktivít, ktoré môžu byť použité koordinovane a systematicky** zo strany štátnych či neštátnych aktérov na dosiahnutie špecifických cieľov, zatiaľ čo formálne nebol otvorene deklarovaný vojenský konflikt. Hybridné hrozby sa zameriavajú na oblasti kritickej infraštruktúry, využívajú nedostatočné zabezpečenie alebo zraniteľnosť systému, vytvárajú chaos a produkujú dezinformácie, ktoré majú zabrániť rýchlemu a efektívnemu rozhodovaciemu procesu a reakcii na prípadné hrozby. Mechanizmy a aktivity hybridnej vojny sú širokospektrálneho charakteru a môžu zahŕňať: kybernetické útoky na dôležité informačné systémy a dodávky kritických služieb ako – dodávka energie, zabezpečenie finančných služieb, podkopanie dôvery verejnosti vo štátne inštitúcie, alebo využitie sociálnej zraniteľnosti a vyvolanie paniky medzi obyvateľmi. **Organizované a cieľavedomé šírenie dezinformácií je jedným z hlavných nástrojov využívaných v rámci hybridných operácií.**

Paramilitárne jednotky či extrémistické skupiny zohrávajú nezanedbateľnú úlohu v hybridnej vojne a môžu predstavovať potencionálne veľké bezpečnostné riziko. Jednak môžu šíriť v jednotlivých krajinách rôzne dezinformácie a naratívy či realizovať rôzne podvratné aktivity, ktoré podryvajú napríklad geopolitické smerovanie daného štátu, dôveryhodnosť v štátne inštitúcie a vojenské zložky či sa prípadne snažia nahradiť štát v určitých oblastiach – pričom **najviditeľnejšie náznaky** predmetnej činnosti vidíme práve na poli **vojenského bojového a taktického výcviku** a budovania **strategickej komunikačnej línie** **spochybňujúcej oficiálny štátny naratív o záujmoch štátu a medzinárodných organizácií**, ktorých sú členmi.

RUSKÝ VPLYV V REGIÓNE

Zo zverejnených emailov bieloruského extrémistu **Alexandra Usovského**⁸ ktorý bol financovaný Kremľom, podporovaný oligarchami a ktorý si na Slovensku dokonca založil organizáciu **Východoeurópska kultúrna iniciatíva**, vyplýva, že **Rusko má snahy a záujem dostať Slovensko von z NATO**.

Analýza ruskej dumy hovorí, že **Slovensko je vo V4 jediná krajina, kde Rusi majú šancu dostať krajinu z NATO**⁹. Investigatívny projekt Bellingcat má k dispozícii dokonca zoznam mien Slovákov a ich telefónnych čísiel v súboroch **Alexandra Usovského**, s ktorými aktívne spolupracoval a podporoval ich. Oplyvniteľnosť Slovákov v otázke zotrvania v NATO dokazujú aj výsledky **prieskumu verejnej mienky GLOBSEC Trends 2017**, podľa ktorých **len 38% Slovákov** si myslí, že **NATO je dobrá a opodstatnená organizácia**. Na porovnanie, v **Českej republike** podporovalo NATO **53%** opýtaných, v **Maďarsku 58%** a v **Poľsku až 80%** opýtaných.

O tom, že aj **na Slovensku existujú politické strany, občianske združenia a polovojskové organizácie, ktoré slúžia na presadzovanie proruských naratívov a postojov**, ktoré sú v rozpore s bezpečnostnými záujmami Slovenska, existuje množstvo dôkazov. Ich aktivity zhŕňajú spochybňovanie členstva SR v NATO a EÚ a s tým súvisiaci zber podpisov pre vyhlásenie referenda o vystúpení z NATO a EÚ, pozývanie „akademikov“¹⁰ - predstaviteľov Kremľa, ktorí obhajujú Hitlera¹¹ či

⁸ Vid' napríklad: <https://www.etrend.sk/ekonomika/hackeri-zistili-peniaze-separatistom-maju-tiect-cez-zdruzenie-na-slovensku.html>

⁹ Mirek Tóda, *Investigatívec z Bellingcatu: V Rusku veria, že Slovensko dostanú z NATO, a robia na tom*, Denník N, 13. marec 2017, <https://dennikn.sk/703357/investigativec-z-bellingcatu-v-rusku-veria-ze-slovensko-dostanu-z-nato-a-robia-na-tom/>

¹⁰ Roman Cupřík, *Ekonomická univerzita si na prednášku pozvala Putinovho ideológa*, Denník SME, 8. marec 2017, <https://domov.sme.sk/c/20478043/ekonomicka-univerzita-si-na-prednasku-pozvala-putinovho-ideologa.html>

¹¹ Karel Hirman, *Ruský obhajca Hitlera na slovenských univerzitách*, Blog Denníka N, 9. marca 2017, <https://dennikn.sk/blog/rusky-obhajca-hitlera-na-slovenskych-univerzitach/?ref=tit-box-top>

inváziu vojsk Varšavskej zmluvy do Česko-Slovenska alebo na výcviky polovojenských jednotiek inštruktorov z radov bývalých členov elitných ruských jednotiek **SPETZNAZ**.

Je preto nevyhnutné, aby sa príslušné inštitúcie v SR začali komplexne venovať vplyvovému pôsobeniu Ruska na Slovensko smerujúcemu k ovplyvňovaniu nálad a postojov obyvateľov a politických predstaviteľov a aby vytvorili nástroje na ich účinné monitorovanie a elimináciu.

Výročnej správe SIS za rok 2015 sa „*propagandistické aktivity Ruskej Federácie namierené voči Západu*“ spomínajú len raz v nasledujúcej vete: *V kontexte pretrvávajúceho napätia vo vzťahoch Ruskej Federácie so Západom venovala SIS pozornosť problematike snáh Ruskej Federácie o ovplyvňovanie verejnej mienky v SR a subjektom, ktoré sa na týchto aktivitách aktívne podieľali. V správe za rok 2016 **SIS konštatuje, že „zamerala najmä na rastúce veľmocenské ambície súčasného ruského vedenia a čoraz asertívnejšie presadzovanie ruských záujmov v Európe.“***¹²

Oproti tomu, výročná správa **Bezpečnostnej informačnej služby ČR** za rok 2015¹³, jasne priznáva informačné operácie a ruské snahy ovplyvňovať vnútropolitické dianie a vývoj v ČR v kontexte hybridnej nekonvenčnej vojny:

Cílem ruského informačního působení v českém prostoru v roce 2015 bylo zejména:

- ▶ oslabení informačního potenciálu země (utajená infiltrace českých médií, internetu a masivní produkce ruské státem řízené distribuce propagandy a dezinformací);

¹² Slovenská informačná služba, Správa o činnosti SIS za rok 2016, jún 2017, <http://www.sis.gov.sk/pre-vas/sprava-o-cinnosti.html>

¹³ Bezpečnostní informační služba České republiky, Výroční zpráva bezpečnostní informační služby za rok 2015, <https://www.bis.cz/vyrocní-zprava890a.html?ArticleID=1104>

- ▶ posilování informační rezistence ruské společnosti (prefabrikované dezinformace z českých zdrojů pro ruské publikum);
- ▶ ovlivnění vnímavosti a myšlení českého publika a oslabení vůle společnosti k odporu či konfrontaci (informační a dezinformační zahlcení publika, relativizace pravdy a objektivity, prosazení motta „všichni lžou“);
- ▶ vyvolávání či přizívání vnitro-společenských a vnitropolitických tenzí v ČR (zakládání loutkových organizací, skrytá i otevřená podpora populistických či extremistických entit);
- ▶ narušování vnitřní soudržnosti a akceschopnosti NATO a EU (pokusy o subverzi česko-polských vztahů, dezinformace a poplašné informace očeřující USA a NATO, dezinformace vytvářející virtuální hrozbu války s Ruskem);
- ▶ poškození pověsti Ukrajiny a její mezinárodní izolace (zapojením českých občanů a organizací do Ruskem skrytých řízených vlivových operací na Ukrajině či proti ní).

Národní bezpečnostná stratégia Poľskej republiky vo všeobecnej poukazuje na eskaláciu konfrontačnej politiky Ruskej federácie v regióne, čoho príkladom je vojna na Ukrajine a anexia Krymu, čo Poľsko vníma ako veľmi negatívny vplyv na bezpečnosť v regióne.¹⁴ Špecifický je prípad Maďarska, ktoré nezverejňuje výročné správy spravodajských a bezpečnostných orgánov. Preto nie je možné priame porovnanie s výsledkami výročných správ spravodajských orgánov SR a ČR.

¹⁴ Národná bezpečnostná stratégia Poľskej republiky, november 2014, https://www.bbn.gov.pl/ftp/dok/NSS_RP.pdf

SÚ POLOVOJENSKÉ JEDNOTKY HROZBOU ALEBO PRÍLEŽITOSŤOU?

Základná dilema, ktorej štáty či štátne inštitúcie čelia, je **otázka prístupu k polovojenským jednotkám** a jej príslušníkom. Z konzultácií s expertmi možno pozorovať, že **neexistuje jednotný prístup či postoj**, ktorý by štáty zaujali, či jednotná politická línia. Zatiaľ čo polovojenské jednotky a extrémistické skupiny v Maďarsku charakterizovali experti ako „trouble makers“, výrobcov malérov, členovia poľských **teritoriálnych vojenských jednotiek** sú v Poľsku vnímaní ako vlastenci obraňujúci svoju rodnú zem. Na Slovensku možno rozdeliť daných aktérov do troch skupín:

- 1. polovojenské skupiny s otvorenou afiliáciou ku krajne pravicovej ideológii**, ako napríklad Vzdor Kysuce, ktoré majú ideologické prepojenie na ideológiu a predstaviteľov pravicového extrémizmu;
- 2. skupiny bez otvoreného príklonu k politickému extrémizmu**, ktoré však odmietajú pro-západnú geopolitickú orientáciu a členstvo v EÚ či NATO a šíria pro-ruské naratívy ako napríklad Slovenskí branci;
- 3. Skupiny otvorene nepriateľské súčasnému vedeniu štátu a rezortu obrany** ako napríklad Asociácia slovenských vojakov, ktorej členovia sú bývalí či súčasní príslušníci slovenských ozbrojených síl.

Špecifickou skupinou paramilitárnej povahy sú postupne sa formujúce **Aktívne zálohy Ozbrojených síl Slovenskej republiky**, ktoré v roku 2017 absolvovali výcvik po prvýkrát od roku 1993. Aktívne zálohy fungujú na princípe druhotnej regrutácie vojakov v zálohe (t.j. bývalých aktívnych príslušníkov OS, v súčasnosti už civilov) za účelom ich špecializovaného výcviku. Táto forma vojenskej činnosti však bude vyvíjaná pod úplným dohľadom a usmernením oficiálneho armádneho velenia, preto nespadá svojou povahou do žiadnej z predošlých troch skupín. Celkový prínos tejto formy vojenského angažovania

civilného obyvateľstva sa ukáže až v nadchádzajúcich rokoch, keďže v pilotnej fáze sa na výcviku podieľa **iba 37 vojakov**. Špecifickým programom Ministerstva obrany SR je taktiež **Dobrovoľná vojenská príprava**, zameraná na širšiu civilnú verejnosť a budovanie základných vojenských zručností v radoch záujemcov o túto formu prípravy. Po ukončení výcviku budú absolventi zaradení do záloh ozbrojených síl s možnosťou participácie v aktívnych zálohách, respektíve priamo v profesionálnych OS SR.

Hlavnou paramilitárnou skupinou v Česku je **Aktívna záloha ozbrojených síl Českej republiky**, ktorá sa aktívnym spôsobom využíva ako pomocná či doplnková jednotka ozbrojených síl ČR za stavu ohrozenia štátu, za vojnového stavu, ale aj pri vzniku nevojenských krízových situácií s cieľom použiť zálohu k ochrane zdravia osôb, pri zabránení vzniku škôd na majetku občanov v dôsledku živelných pohrôm a na odstraňovaní ich následkov. Aktívna záloha (AZ) vznikla na základe potrieb Armády Českej republiky a na základe záujmu vojakov v zálohe o zaradení do jej jednotiek.

Vzhľadom na dané skutočnosti možno skonštatovať, že štáty V4 majú rozdielne prístupy na otázku spolupráce či začlenenia polovojenských jednotiek či príslušníkov extrémistických skupín do oficiálnych vojenských (silových) zložiek daných štátov. **Dilema medzi úplným potlačením takýchto polovojenských jednotiek alebo skupín alebo ich kontrolou a inkorporácia do oficiálnych štátnych štruktúr pretrváva** a nie je vyjasnená v Maďarsku a na Slovensku – teda v krajinách, v ktorých predstavujú paramilitárne skupiny skutočne zreteľnú výzvu a potenciálne aj ohrozenie pre štát a stabilitu ústavného zriadenia. Vážnosť predmetnej dilemy je umocnená posledným spoločenským vývojom (nárast euroskepticizmu, nedôvery v demokratické zriadenie, posilnenie populistických tendencií v politickom živote), ktorý nevytvára solídne predpoklady sa samovoľný úpadok predmetnej hrozby. Práve naopak, predovšetkým v prípade paramilitárnych skupín operujúcich na území SR vidíme znaky etablovania predmetných skupín s čoraz výraznejším využívaním sociálnych sietí na seba-prezentáciu – s dôrazom kladeným na akcieschopnosť a rastúcu vojenskú spôsobilosť vybraných paramilitárnych skupín.

Situácia s paramilitárnymi skupinami v Maďarsku za obdobie poslednej dekády pripomína situáciu v Slovenskej republike v najvýraznejšej miere spomedzi všetkých krajín V4. Historicky najrelevantnejšími príkladmi predmetných skupín sú **Maďarský národný front** (v maďarčine: MNA - *Magyar nemzeti arcvonai*) a **Maďarská garda** (Magyar gárda). Kým Maďarská garda bola postavená, pred svojim rozpadom a ukončením činnosti v roku 2009, na kombinácii budovania obranných spôsobilostí a otvorenej politickej angažovanosti, paramilitárna skupina **MNA bola čisto vojensky orientovanou organizáciou**. Podstatný rozdiel medzi spomínanými skupinami spočíval aj v ich primárnej orientácii voči deklarovaným bezpečnostným hrozbám. Maďarská garda mala ambíciu a vyvíjala aktivity suplujúce tradičné kompetencie policajných zložiek (poriadkové zložky a ochrana verejného majetku), skupina MNA sa orientovala na podstatne výraznejšiu vojenskú profiláciu – okrem iného na boj zblízka, **taktický výcvik a strelbu z plnoautomatických zbraní**. Práve skupina MNA bola vyšetrovaná oficiálnymi maďarskými bezpečnostnými zložkami z dôvodu dôkladného podozrenia z kontaktov a spolupráce so zahraničnými spravodajskými dôstojníkmi z nealiančných krajín (konkrétne Ruskej federácie). V októbri 2016 zastrelil vodca MNA, István Gyórkös, pri policajnej razii v jeho dome príslušníka maďarskej polície.¹⁵ Napriek tomu, k dnešnému dňu ani jedna z opísaných skupín nevyvíja žiadnu organizačnú činnosť, na základe ktorej by boli formálne rozpustené ústavnými orgánmi Maďarska z titulu ich nekonformnosti s právnym poriadkom krajiny.

V reakcii na pôvodné (segregované komunity) a nové bezpečnostné výzvy (masová migrácia) je **viditeľná reorganizácia aktérov na maďarskej krajne pravicovej politickej scéne**, ktorá bola „živnou pôdou“ pre všetky relevantné paramilitárne skupiny v krajine. Vysoko početné (t.j. Maďarská garda) a vysoko organizované (MNA) skupiny boli nahradené málopočetnými a voľne organizovanými skupinami ako „*Betyársereg*“, ktoré sa na *ad hoc* báze demonštratívne prejavujú v deklarovanej ambícii upozorňovať na „rómsku kriminalitu“ alebo

¹⁵ Hungarian Spectrum, *Russian Military Intelligence and the Hungarina National Front*, október 2016, <http://hungarianspectrum.org/2016/10/27/russian-military-intelligence-and-the-hungarian-national-front/>

skupinami ako „**Lovci migrantov**“, ktorí sa snažia zviditeľňovať cieľenou konfrontáciou s cudzincami. Napriek tomu, že fenomén paramilitárnych skupín z Maďarska úplne nevymizol, ich prítomnosť je (v porovnaní s predošlou dekadou) značne obmedzená a dnes nepredstavuje pre stabilitu krajiny významný problém.

Zaujímavým aspektom paramilitárnych skupín vo V4 regióne sú **teritoriálne vojenské jednotky** (Wojska Obrony Terytorialnej – WOT) v Poľsku, ktoré sa stali oficiálnou zložkou poľských ozbrojených síl.¹⁶ Vzhľadom na ruské podvratné a expanzné aktivity v regióne, v novembri 2016 minister obrany Antoni Macierewicz deklaroval zámer investovať 800 miliónov eur (3.5 miliárd zloty) na zriadenie paramilitárnych jednotiek s počtom 53 tisíc príslušníkov do roku 2019. Každé zo 16 vojvodstiev Poľska má mať paramilitárne jednotky s 3000-5000 príslušníkmi. Jednotky majú pozostávať prevažne z dobrovoľníkov, ktorí absolvujú 16-dňový vojenský výcvik. 6-8 percent príslušníkov jednotiek majú tvoriť profesionálni vojaci, ktorí budú dobrovoľníkom veliť.¹⁷

Polovojenské zložky v Poľsku nemajú žiadnu politickú afiliáciu, pretože vychádzajú zo základnej premisy, že žiadna vláda nie je tak silná ako všetci občania, ktorých spája jednotná idea povinnosti ochraňovať svoju domovinu. Je však otáznne, ako efektívni budú títo 16-dňoví vojaci a koľko z tých 800 miliónov prostriedkov na ich zriadenie by mohlo byť lepšie využitých na pokrytie potrieb regulárnych zložiek ozbrojených síl Poľska. Otázna je však aj poslušnosť týchto patriotov voči poľskej vláde či hlavnému centrálnemu vedeniu ozbrojených síl. Ochrana svojej rodnej vlasti je spoločným elementom pre rôzne paramilitárne jednotky v regióne, v prípade Poľska však ruská panslavistická ideológia, ktorú šíria dezinformačné stránky a viacerí príslušníci polovojenských zložiek napríklad v Česku a na Slovensku nikdy nefungovala.

¹⁶ Ministerstvo národnej obrany Poľskej republiky, *Teritoriálne vojenské jednotky*, <http://en.mon.gov.pl/polish-armed-forces/wojsko-polskie/territorial-defence-forces-k2017-05-10/>

¹⁷ DW.com, *Poland to build territorial defense force by 2019*, 14. november 2016, <http://www.dw.com/en/poland-to-build-territorial-defense-force-by-2019/a-36386036>

CHARAKTERISTICKÉ ZAMERANIE POLOVOJENSKÝCH EXTRÉMISTICKÝCH JEDNOTIEK

- ▶ Najväčšou hrozbou polovojenských radikálnych skupín je ich **nepredvídateľná mobilizácia**. Nikto nevie kedy, kde a za akých okolností sa môžu zmobilizovať.
- ▶ Polovojenské či extrémistické skupiny **širía svoje ideológie prevažne medzi mladými ľuďmi**, ktorí sú ich primárnym cieľom na nábor nových členov.
- ▶ Potencionálnym dlhodobým cieľom takých skupín je **vytvorenie piatej kolóny**. Podnet na iniciáciu vzniku alebo aktivizovanie danej skupiny obyvateľov môže vzísť od podvratných aktivít zahraničných aktérov a ich dezinformácií, ktoré môžu šíriť prostredníctvom či už rôznych dezinformačných portálov alebo prostredníctvom členov týchto polovojenských alebo extrémistických jednotiek.
- ▶ V regióne V4 možno pozorovať, že polovojenské či extrémistické skupiny **neoperujú v hodnotovom vákuu**, ale využívajú rôzne **historické naratívy** na ukotvenie a obhájenie svojej existencie a pôsobenia. V prípade Českej republiky a Slovenska možno pozorovať snahu o nadviazanie na paramilitárne zložky z 20. a 30. rokov 20. storočia – či už je to nadväznosť na Hlinkovu gardu alebo Rodobranu. Možno pozorovať používanie rovnakých mobilizujúcich a dezinformačných naratívov z vojenských čias.

ODPORÚČANIA

1. Z debát s expertami z V4 krajín vyplýva, že štátne inštitúcie, či už vojenského alebo silového charakteru, by sa mali snažiť o **vytesnenie priestoru pôsobnosti** pre tieto extrémistické či polovojenské skupiny. **Štátne silové zložky** by mali hľadať a začať používať naratívy a ideológie, ktoré zaberajú na členov týchto jednotiek či skupín, a tak presunúť pozornosť na seba a **stať sa tým primárnym motivačným faktorom**. Mladí ľudia by mali realizovať svoje „nacionalistické“ čítanie či snahu ochraňovať rodnú vlasť v oficiálnych silových zložkách jednotlivých štátov a nie pobežovaním v lese s puškami a hraním sa na vojakov.
2. Štát by sa taktiež mal snažiť **inkorporovať tieto skupiny do svojich oficiálnych zložiek** a mal by mať **informácie o aktivitách a zložení** takýchto zložiek. Experti deklarovali, že **štát by mal mať kontrolu** nad takýmito skupinami a mal by **kontrolovať ich smerovanie a výcvik**. Takýmto spôsobom by štát predišiel potencionálnemu zneužitiu a rôznej indoktrinácii podvratnými zahraničnými silami.
3. Štát by taktiež mal zamedziť, aby sa extrémistické zložky akýmkoľvek spôsobom snažili nahradiť a robiť robotu štátnych bezpečnostných zložiek. **Extrémistické skupiny by nemali možnosť „hliadkovať“ vo vlakoch** a dohliadať na bezpečnosť cestujúcich, ako to bolo v prípade zelenej hliadky, alebo **chytať migrantov na hraniciach**. Akékoľvek snahy o privlastnenie si takéhoto mandátu a zodpovednosti extrémistickými skupinami by mali byť radikálne a rýchlo zakázané štátnymi inštitúciami.
4. Paramilitárne jednotky môžu a sú v mnohých krajinách neodmysliteľnou súčasťou silových štátnych zložiek. V našom stredoeurópskom regióne však bola idea polovojenských jednotiek do značnej miery uzurpovaná extrémistami a krajne pravicovými radikálmi. Preto je **potrebné prinavrátiť**

neutrálny charakter tomuto pojmu v krajinách V4 a vytvoriť polovojenské zložky v jednotlivých krajinách, po vzore napríklad *Aktívnej zálohy OS ČR*, ktoré by tvorili **kvalitné zálohy ozbrojených síl**, v prípade stavu ohrozenia štátu a vojnového stavu, či by mohli byť nasadzované ako jednotky krízových situácií v jednotlivých nižších územných celkoch, najmä pri pomoci pri živelných a ekologických pohromách.

5. S profesionalizáciou armád stratili rádoví **občania zodpovednosť za obranu krajiny či potrebu mať základné vojenské znalosti** v snahe byť pripravení na rôzne bezpečnostné ohrozenie. Motto „byť vždy pripravený“ na akékoľvek (bezpečnostné) situácie je vyžívané ako motivačný faktor rozličnými extrémistickými skupinami. **Štát by mal tieto prirodzené patriotické sentimenty občanov transformovať vo svoj prospech** a vo zveľadovanie ozbrojených síl, napríklad prostredníctvom budovania aktívnych rezerv.

STRATEGICKÁ KOMUNIKÁCIA

Pri skúmaní polovojenských skupín sme zaevidovali **nedostatok národnej ideológie a motivácie ľudí slúžiť tejto krajine a ochraňovať ju**. Malí chlapci či dievčatá by mali mať sen byť vojakmi vo svojich krajinách a nemali by naplňovať tieto patriotické vízie v extrémistických polovojenských skupinách. Zatiaľ čo primárne v **Poľsku**, v prípade **teritoriálnych vojenských jednotiek**, ale aj **aktívnej zálohy v Českej republike**, možno pozorovať vybudovaný silný zmysel pre **patriotizmus** a mentalitu, že je **povinnosťou všetkých občanov aktívne brániť svoje rodné krajiny**, podobné zmýšľanie chýba v Maďarsku a na Slovensku. Nevieme, kde leží tajomstvo úspechu aktívnej zálohy Českej republiky a ako vybudovať „poľský“ patriotizmus a zodpovednosť občanov za obranu štátu medzi Slováckmi, ale toto sú dve zložky, z ktorých by si slovenskí predstavitelia mohli zobrať príklad.

Ďalšou negatívnou črtou, ktorú experti identifikovali a ktorá do značnej miery ovplyvňuje vnímanie silových zložiek na Slovensku, je **rozdielnosť názorov a nejednotnosť postojov** vysokých štátnych predstaviteľov, či už je to v rámci jedného ministerstva alebo medzirezortné rozdiely. Táto nejednotnosť podryva dôveryhodnosť ľudí v dané inštitúcie. V niektorých prípadoch sa experti zhodli, že **štát a štátne inštitúcie zanedbávajú budovanie vzťahov a podceňujú svoju komunikáciu s príslušníkmi silových zložiek**, t.j. internú komunikáciu, ako aj komunikáciu **s rádovými občanmi**, t.j. externú komunikáciu.

Štát, štátni predstavitelia a aj štátne inštitúcie by sa mali snažiť **nadviazať vzťah s občanmi** a aktívnym spôsobom ich zapojiť do obrany štátu. **Aktívna strategická komunikácia, pozitívna prezentácia príslušníkov vojenských či policajných zložiek** a aktivít Slovenska v medzinárodných cvičeniach by mali byť súčasťou tohto snaženia. Na komunikáciu s občanmi by predstavitelia týchto štátnych inštitúcií mali využiť **všetky sociálne médiá** a komunikovať či už ako inštitúcie alebo jednotliví predstavitelia. Na predstavenie činnosti ozbrojených zložiek by mohli zapojiť aj napríklad osobnosti, ktorých mladí ľudia vnímajú ako „prirodzené autority“.

Celkom zaujímavé príklady ako komunikovať aktivity ozbrojených zložiek alebo priblížiť povinnú dochádzku mladým ľuďom realizovala verejnoprávna Česká televízia. Dokumentárny seriál **Provedu! Prijímač**¹⁸ sledoval inštruktorov z radov Armády ČR a regrútov v súkromí i počas tréningu nepretržite 48 dní a nocí. Bez pozlátka poukazoval na úspechy aj neúspechy, uvažovanie a motivácie ľudí, ktorí sa rozhodli stať sa príslušníkmi ozbrojených síl. Ďalší zaujímavý spôsobom prezentácie rôznych zložiek ozbrojených síl ČR predstavuje dokumentárny seriál Českej televízie s názvom **Patrola**.¹⁹ V každom dieli tohto seriálu vystúpil okrem iného aj hosť, známa osobnosť, ktorá si vyskúšala rôzne úlohy náročné na fyzickú pripravenosť, rovnováhu či silu.

¹⁸ Česká televízia, *Provedu! Prijímač*, 2016, <http://www.ceskatelevize.cz/porady/11179134780-provedu-prijimac/>

¹⁹ Česká televízia, *Patrola*, <http://www.ceskatelevize.cz/porady/11559917535-patrola/>

Strategická komunikácia inštitúcií a ich predstaviteľov by však mala prebiehať aj smerom k členom ozbrojených síl. Vojská by mali mať pocit, že sú váženou súčasťou tejto spoločnosti, že ich služba a obeta tomuto štátu nie je samozrejmosťou. Obrana štátu je obrana všetkých jeho obyvateľov a tak by mali byť komunikované aj napríklad nákupy či modernizácia vojenskej techniky. Viacerí predstavitelia ozbrojených síl SR vyjadrili svoje želanie, aby **slovenskí občania mali väčšie pochopenie pre ich prácu a mali vyššiu dôveru v armádu a ozbrojené sily.** V regióne možno pozorovať, že občania vnímajú modernizáciu ozbrojených síl ako niečo, čo sa ich netýka. Potreby armády sú automaticky vnímané a prezentované ako potreby NATO a účasť vojakov na zahraničných misiách a tréningoch je dezinterpretovaná rôznymi dezinformačnými internetovými stránkami napríklad ako platený žold, ako aktivity, počas ktorých sa robia rôzne chemické a biologické experimenty, alebo ako provokácie Ruskej federácie.

Zároveň však experti jasne poukázali, že príslušníci ozbrojených síl sú často zapájaní do rôznych aktivít, takže im **nezostáva skoro žiaden čas na poctivú vojenskú prípravu a tréningy,** preto inkorporácia paramilitárnych zložiek či aktívnych záloh do ozbrojených síl bola vítaným elementom.

A na to je **potrebná politická vôľa riešiť veci systematicky.** Zmena postojov občanov a deradikalizácia paramilitárnych zložiek je boj na dlhé lakty, v ktorom je **nutná širokospektrálna stratégia a koordinácia viacerých rezortov.** Medzinárodní experti sa však zhodli, že ignorácia danej problematiky vzniku paramilitárnych jednotiek nič nevyrieši. Riešenie je treba hľadať aj v náprave frustrácie z podhodnotených príslušníkov ozbrojených zložiek, ktorí častokrát strácajú motiváciu slúžiť svojej krajine a zlákať ich takéto jednotky. Zaujímavým komparatívnym poznatkom bol nástupný plat príslušníka ozbrojených síl: zatiaľ čo na Slovensku je to v priemere okolo 600 EUR a 700 EUR v Maďarsku, v Českej republike sa nástupný plat pohybuje okolo 1100 EUR a dôvera v české armádne zložky patrí k najvyšším spomedzi štátnych inštitúcií.

BUDOVANIE KAPACÍT

Krajinou, ktorá má veľmi dobrý systém budovania povedomia o kolektívnej obrane a aktívnej občianskej participácii je Poľsko. Vojna v Gruzínsku v roku 2008 viedla v Poľsku k vzniku „vojenskej hodiny“ (wojskowe klasy)²⁰ na stredných školách. Tieto lokálne iniciatívy učiteľov, rodičov a žiakov, spolu-podporované štátnymi inštitúciami, majú zvýšiť pripravenosť obyvateľstva na potencionálny vojenský ozbrojený konflikt. Pripravené a sebestačné obyvateľstvo, ktoré má základné poznatky napríklad o poskytnutí zdravotnej starostlivosti či základy prežitia v lese, je cennou devízou v prípade napadnutia.

Druhou zaujímavou iniciatívou v Poľsku je **akademická légia (legia akademicka)**²¹ – **dobrovoľné vojenské cvičenia pre študentov stredných škôl počas školských prázdnin**. Tento program je priamo podporovaný poľským Ministerstvom školstva a Ministerstvom obrany a doteraz sa ho zúčastnilo okolo **12 tisíc žiakov stredných škôl**. Takéto tréningy nielen motivujú mladých ľudí a zameriavajú ich energiu určitým pozitívnym smerom, budujú v nich zmysel pre zodpovednosť a patriotizmus, ale zároveň nedávajú priestor organizovať podobné cvičenia a zneužívať túto agendu rôznym paramilitárnym extrémistickým skupinám ako napríklad Slovenskí branci, ktorí mali sériu prednášok a praktických cvičení na slovenských školách v roku 2017.

Do budovania kapacít či šírenia povedomia o činnosti ozbrojených zložiek by mali byť aktívnym spôsobom zapojené **vojenské a policajné akadémie či vojaci, ktorí sú v zásluhovom dôchodku**. Tí môžu pomocou takýchto aktivít zdieľať svoje skúsenosti a poznatky zo svojej služby vlasti s mladými ľuďmi, inšpirovať ich a byť ich vzorom.

²⁰ Viac informácií na <https://fia.com.pl/klasy-wojskowe/>

²¹ Poľské ozbrojené sily, *Legia Akademicka*, <http://www.wojsko-polskie.pl/pl/pages/legia-akademicka-p/>

▶ Polus Tower II
Vajnorská 100/B
831 04 Bratislava
Slovak Republic

▶ +421 2 5441 0609
▶ info@globsec.org
▶ www.globsec.org